

לא תסור

דברים פרק יז

(יא) על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר לאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל:

ספר המצוות לרמב"ם שורש א

השרש הראשון שאין ראוי למנות בכלל הזה המצות שהן מדרבנן. דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבאורו כי אחר שהיה לשון התלמוד שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה בסיני איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצות עשה וכן מאה ברכות בכל יום ונחום אבילים ובקור חולים וקבורת מתים והלבשת ערומים וחשוב תקופות ושמונה עשר יום לגמור בהן את ההלל... אמנם היות משה נאמר לו בסיני שיצונו כי כשיהיה באחרית ממלכתנו ויקרה לנו עם היונים כך וכך יתחייב לנו שנדליק נר חנוכה, הנה איני רואה שאחד ידמה זה או שיעלהו במחשבתו. ומה שייראה לי שהביאם אל זה היותנו מברכין על אלו הדברים אשר קדשנו במצותיו וצונו על מקרא מגלה ולהדליק נר ולגמור את ההלל ושאלת התלמוד (שבת כג א) היכן צונו ואמרו מלא תסור. ואם מטעם זה מנו אותם הנה ראוי שימנו כל דבר שהוא מדרבנן כי כל מה שאמרו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירו ממנו כבר צווה משה רבינו בסיני שיצונו לקיימו והוא אמרו (ר"פ שופטי') על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה והזהירו מעבור בדבר מכל מה שתקנו או גזרו ואמר (שם) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל... ובכלל אם נמנה כל עשה דרבנן וכל לא תעשה דרבנן יהיה זה עולה לאלפים רבים. וזה דבר מבואר. והכלל כי כל מה שהוא דרבנן לא ימנה בכלל תרי"ג מצוות. כי הכלל הזה הוא כולו כתוב בתורה אין בו דבר דרבנן כמו שנבאר. ואמנם היותם מונים קצת הדברים שהם דרבנן ועוזבים קצתם בבחירה מהם הוא ענין אי אפשר לקבלו בשום פנים, אמרו מי שאמרו...

רמב"ם הלכות ממרים פרק א

הלכה א

בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל, ועליהן הבטיחה תורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך זו מצות עשה, וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן.

הלכה ב

כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ואין לוקין על לאו זה מפני שניתן לאזהרת מיתת בית דין, שכל חכם שמורה על דבריהם מיתתו בחנק שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון וגו', אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה, ואחד דברים שעשאום סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה, הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיוורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, מכל הדבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש.

השגות הרמב"ן לספר המצוות שורש א

והנה בכאן הביא אותנו משך העניין לדבר במה שהרב מתמיה אותנו. הוא זצ"ל סבור שיש בכלל לאו דלא תסור כל מה שהוא מדברי חכמים בין שהן מצות כגון מקרא מגילה ונר חנוכה או שהן מן התקנות והסייגים כגון בשר עוף בחלב ושניות לעריות...

וראוי לפי הדעת הזו להחמיר מאד בדברי סופרים שכולם תורה הם אין ביניהם שום הפרש ואין בתורה דבר חמור יותר מן השבות שלדבריהם אלא במחוייבי כרתות או מיתות לא בחייבי לאוין שכל דבריהם לאו ועשה הם. ורבותינו בכל התלמוד אומרים הפך מזה שהרי הם דנין כל דברי סופרים להקל. מהם באיסורין כמו שאמרו (ביצה ג ב, וש"נ) ספיקא דאורייתא לחומרא וספיקא דרבנן לקולא. והקלו בחשש איסורין דדבריהם לומר שאני אומר בפרק ראשון שלפסחים (ט ב) אימר דאמרינן שאני אומר דרבנן דאורייתא מי אמרינן שאני אומר. והאמינו הקטנים שאינם ראויים להעיד כמו שאמרו שם (ד ב) בדיקת חמץ דרבנן והמניניהו רבנן דרבנן... ועוד עוקרין דבריהם תדיר כמו שאמרו (שבת ד א) הדביק פת בתנור התיירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה. ואמרו (שם קכח ב) ביטול כלי מהיכנו דרבנן וצער בעלי חיים דאורייתא ואתי דאורייתא ודחי דרבנן. ואע"פ שהצער הזה לא עשאו אדם זה ולא גרם אותו אלא בהמה היא שנפלה מאליה לאמת המים היה ביטול כלי מהיכנו קל בעיניהם מאד מפני שאינו מן התורה ודחו אותו בידים. וזה רב מאד בתלמוד לומר אתי עשה דאורייתא ודחי ומבטל עשה דרבנן. וכן במחלוקת שבין החכמים הנהיגו זה כמו שאמרו בגמר ע"ז (ז א) אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד גדול בחכמה ובמניין הלך אחריו ואם לאו בדאורייתא הלך אחר המחמיר ובדרבנן אחר המיקל... ואף בעונשים שלדבריהם שלחכמים אין להם אלא נדוי... ובמקומות יש להם מכת מרדות והוא למי שעובר על מצות שלדבריהם שהם כעין תורה והם כל הגזרות שגזרו בהם מדבריהם שמכין אותו עד שיקבל אותה עליו או עד שתצא נפשו כמו שמפורש בתוספתא סנהדרין. לא כמו שמחמיר הרב שכותב בכל עבירות שלדבריהם עד שתצא נפשו. וכללו שלדבר שדברי

סופרים חלוקים הם בכל דיניהם מדברי תורה להקל באלו ולהחמיר באלו. ואם היה העובר על דבריהם או שאינו מקיים מצות שלהם עובר על עשה ועל ל"ת היה חומר גדול בהם ולא היו ראויים לקולות הללו. וכן מצינו שהם מחמירין בכל דבר שהוא מצוה מן הקב"ה אפילו על פה והלכו בדברים שהם הלכה למשה מסיני להחמיר בהן כשל תורה... ואולי תתקש ותאמר לדעת הרב כי מה שאמרו בכל מקום להקל בדברי סופרים הוא במחילה ובתנאי מאתם שהם התנו בגזירות ובסייגים שעשו לתורה וכן במצות שלהם שנהלך בהם לקולא כדי לחלק ולהפריש בין מה שהוא דבר תורה ובין מה שהוא מדבריהם אע"פ שבכל אנו מצווים מן התורה ולא היו ספיקות שבדבריהם ראויות להתיר אותן אלא מפני התנאי הזה שעשו בהם מתחלתן. ואין אלו דברים הגונים ולא שלעיקר... אבל הדבר הברור המנוקה מכל שבוש הוא שנודיע שאין הלאו הזה לא תסור אלא במה שאמרו בפירושי התורה כגון הדברים הנדרשים בתורה בגזרה שוה או בבנין אב ושאר שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן או במשמעות לשון הכתוב עצמו וכן במה שקבלו הלכה למשה מסיני תורה שבעל פה שאם יראו הם שזה הדבר אסור או מותר מן התורה לפי מדרש הכתוב או לפי פירושו או הלכה מפי השמועה ממשה רבינו ויראה הוא הפך חייב לבטל דעתו ולהאמין במה שאמרו הם.

חידושי הר"ן סנהדרין דף פז עמוד א

שלא כדברי הרמב"ם ז"ל שסובר דאפילו במצות דרבנן ומה שחדשו בחנוכה ומגלה נעשה זקן ממרא דא"כ לפ"ז מאי דכתיב בקרא דזקן ממרא ושמרת לעשות ככל אשר יורוך ולא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וכו' איכא לאו ועשה וא"כ בכל איסור דרבנן איכא לאו ועשה ולמה הקלו בדבר של דבריהם שספיקו לקולא והרי תורה שלימה היא, ואע"ג דאיכא למימר בהא דמעיקרא כי תקנו חכמים תקנותיהם תקנום על מנת שנלך לקולא מ"מ לא משמע הכי מדאמרי' בפ' כירה (מ' א') האי מאן דעבר אדרבנן שרי למקרייה עברינא כמאן כי האי תנא וכו' אם הוא עובר על עשה ועל לא תעשה שבתורה אין לך עברינאן גדול מזה, ולא תיקשי לך במאי דאמרינן בעלמא היכן צונו מלא תסור דמשמע לכאורה דמדאורייתא הוא, דהיא אסמכתא בעלמא הוא דהכי איתא בפ' [מין] שמתו (י"ט ב') מכדי כל מילי דרבנן אלאו דלא תסור אסמכינהו אלמא דאסמכתא נינהו כלומר שאחר שהכתוב מסרן לחכמים בקבלת התורה ובפירושא כמו כן יש לשמוע להם במה שהם מתקנים לעשות סייג לתורה, וראיה עוד מדאפליגי בגמ' על מאי דאמרינן היכן צונו חד אמר מלא תסור וחד אמר משאל אביך ויגדך אלמא דאין תורה ממש אלא שהאדם חייב להתנהג בתקנותיהם וכדאמרינן ביבמות (כ"א א') גבי שניות לעריות ושמרתם את משמרת עשו משמרת למשמרת לא שיהא הדבר תורה, זו היא שיטת הרמב"ן ז"ל ויתר דבריו הם בספר המצות ושם הקשה קושיות רבות נגד סברות הרמב"ם ז"ל:

משך חכמה דברים פרק יז

(יא) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וכו'. ראיתי לברר בזה דעת הרמב"ם בשרשיו, דעל כל דבר מדברי חכמים הוא עובר ב"לא תסור". והרמב"ן האריך בעוצם פלפולו לדחות זה מראיות רבות, עצמו מספור. וכללי השגתו, דאם כן היה ראוי להחמיר בספיקו, וביטול דרבנן מפני דאורייתא, ואתי דרבנן ומבטל דאורייתא בתערובת. והאריך למאוד בענינים אלו וחדש בהם שיטה אחרת. ואנכי עפר ואפר תחת רגליו, אומר כי לשיקול דעתי האמת כדברי הרמב"ם. והעיקר הוא זה: כי התורה רצתה אשר מלבד ענינים הנצחיים והקיימים לעד, יתחדש ענינים, סייגים, ואזהרות, וחומרות, אשר יהיו זמניים, היינו שיהיה ביד החכמים להוסיף על פי גדרים הנמסר להם [שבאופנים אלו ניתן להם רשות]. ואם יעמוד בית דין אחר גדול בחכמה ובמנין ובהסכם כלל ישראל כפי הגדרים שיש בזה, הרשות בידם לבטל. ולמען שלא ימצא איש אחד לאמר אני הרואה ואינני כפוף לחכמי ישראל, נתנה תורה גדר "לא תסור וכו'", שאם לא כן יהיה התורה מסורה ביד כל אחד, ויעשו אגודות אגודות, ויתפרד הקשר הכללי, מה שמתנגד לרצון השם, שיהיה עם אחד לשמוע לחכמים. ואם לא ישמעו עוברים ב"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". ואם כן המצוה דוקא לשמוע מה שיאמרו. אבל הענין בעצמו שאמרו וחדשו, אפשר דאינו מתקבל אל רצון הבורא, ואם יעמוד בית דין אחר הגדול ויבררו טעותם, או שהוא דבר שאין הצבור יכול לעמוד, ויעשו היפך מזה, מותר. וכמו: ר' יהודה דשרי משחא, ופרוזבול דאמר שמואל אבטליניה. וכן מאמר ר' גמליאל: על הישנות אנו מצטערים. ואף אם יכונו האמת, כפי מה שהוא רצון הבורא באמת, בכל זאת לא רצה השם יתעלה לעשותו חק נצחיי מטעמים הכמוסים בחקר אלו - ה, רק שיהיה מעצת החכמים וברצונם, ורצה דוקא שנשמע בקולם, אבל לא בפרטי הדברים. ומצאנו דוגמתו בתורה ענין דומה לזה, מה שהחמירה תורה לשמוע בקול מלך יותר ממה שהחמירה לשמוע בקול חכמים, וחייבן מיתה בדברי קדשו (יהושע א, יח) "כל אשר ימרה את פיך מות יומת"... ככה שמה התורה לחוק לבני ישראל לשמוע בקול חז"ל כקול המלך - מאן מלכי, רבנן. אבל בפרטי הענין אין רצונו בציווי פרטי... ומעתה נבאר כל השגותיו: כי מספקא לן בדברי תורה, שמא הוא חזיר, אם כן אף אם לא צוה הבורא על ספק, בכל זאת שמא הוא חזיר, אם כן אכלנו חזיר דבר המתועב באמת. אבל בספק עירוב, אם כן כיון שהענין הזה אינו בפרט רצון הבורא, רק שצוה לשמוע אליהם, וכיון שעל זה לא דברו, אם כן לא נקרא מי שאינו עושה כן, אינו שומע בקולם, ומדוע לא יהיה מותר?! וכן קטן נאמן, כיון שאינם עושים זה מפני שאין שומעים בקולם, אם כן תו לא עברו על "לא תסור"... וכן נדחה מפני דאורייתא, כי אם הם אמרו, אבל לא אמרו שזה הוה נצחי, רק אם יעמדו בית דין גדול בחכמה ויסיכים דעתם הנאות יותר לפי הזמן לומר היפוכו, הרשות בידם, אם כן איך תיבטל מפני זה דבר דאורייתא?!... פירוש, דדברי תורה, האיסור בעצמו אסור, והוי העובר כמו שהוא חולה, והיא מטמא הנפש. לכן יש בהם קלים ויש בהם חמורים, כמו במאכלות שיש שמזיקים החולה ויש שממיתים אותו. אבל דברי סופרים, הם אינם נידונים מצד עצמותם, רק מצד המצוה שאסור למרוד, "ולא תסור וכו'", והוה כמרד. אם כן כולם חמורים, שבכל דבר הוא מורד!... וכזה כתב בנתיבות (חושן משפט) סימן רל"ד. והיינו דוקא רק במתעסק, דבכל מקום אינו חייב, רק בחלבים ועריות שכן נהנה. אבל שוגג קרוב למרד דהוה ליה לדייק ולדעת, לכן אמר בגיטין נג, ב דדרבנן קנסו שוגג אטו מזיד, וברור...

קובץ שעורים קונטרס דברי סופרים סימן א

יח) ומה"ט אנו חייבין לעשות כדבריהן שהרי אנו מקיימין בזה רצון השי"ת שהסכימה דעתן לדעתו ומ"מ כיון שלא בא עליהן צווי מפורש בתורה הן קלין מדברי תורה המפורשין...

כב) אמנם לפי הנ"ל אתי שפיר **דכל מה שצוו חכמים אנו יודעין שכן הוא גם רצון ה'** ודבר זה לעשות רצונו ית"ש כל באי עולם מצווין ועומדין מתחל' ברייתן ע"ז דכל הנמצאים נבראו לעשות רצון קונם וכל פעל ד' למענהו והא דקטן פטור מכל המצות הוא משום שכן הוא רצון ה' לפוטרו אבל מכיון שגזרו חכמים עליו ואנו יודעין שהסכימה דעתן לדעת המקום ב"ה ממילא חייב לעשות כדבריהן שכן הוא רצונו יתברך.

כג) ובזה אפשר לפרש כונת הכתוב בירמיה י"ט...מפורש כי יש שלשה חלקי תורה א) הנקרא צווי. ב) הנקרא דבור. ג) שאין עליו לא צווי ולא דבור אלא רצון ד' בלבד והם כל המצות דרבנן כנ"ל...

לא) אבל מ"מ למדנו מפורש מדברי הרמב"ן שגם הוא סובר שנצטוו ישראל בסיני שיקבלו עליהם מצות ב"ד הגדול אין הפרש ביניהם לדאורייתא באמירת סיני אלא שזה [ר"ל דאורייתא] בפרט וזה בכלל, וא"כ כל הקושיות שהרבה להקשות על שיטת הרמב"ם דלמה דבריהם קלין משל תורה תיקשי גם לשיטתו דכיון דנצטוו למשה בסיני שיקבלו עליהן ישראל מצות ב"ד הגדול א"כ ראוי לילך בספיקו לחומר כמ"ש שם הרמב"ן בעצמו מספ"ק דקידושין גבי ספק ערלה עיין שם ואיזה נ"מ יש בזה אם הצווי לשמוע לדברי חכמים הוא מקרא דלא תסור או מהלכה למ"ס דהוא נמי דאורייתא.

לב) ושמעתי ממו"ר הג"ר חיים הלוי זצ"ל מבריסק לפרש דעת הרמב"ן הנ"ל דנהי נמי שנצטוונו בסיני לשמוע לדברי חכמים והעובר על דבריהן עובר על הצווי הזה אבל אין בהן איסור מצד עצמן ולדוגמא שבות דדבריהן אין בהן מדאורייתא איסור שבת כלל וכן שניות לעריות מדאורייתא אין איסור ביאה אלא שיש צווי כללי מדאורייתא שלא לעבור על דבריהן [ולדוגמא במלך שאסור להמרות את פיו] והרמב"ם ס"ל דיש על כל דבר של דבריהם איסור המיוחד כגון איסור ארוסתו בבית חמיו הוא מדאורייתא מאיסורי ביאה [ומה"ט אין המים בודקין את אשתו] וכן איסורי דרבנן שבג' דברים החמורין הוויין מאביזריהו וזהו טעם פלוגתתן לענין אם נעשה זקן ממרא באיסור חמץ דרבנן דלהרמב"ם הוא איסור חמץ וחמץ הוי דבר שיש בו כרת אם הוא חמץ דאורייתא. ולהרמב"ן אין זה איסור חמץ כלל ואינו שייך להכרת שיש באיסור חמץ עכ"ד.

לג) ואכתי צריך עיון דמ"מ גם לשיטת הרמב"ן ראוי להחמיר בספיקו כיון שנצטוונו מן התורה לשמוע להן ולדוגמא במלך שאסור להמרות את פיו. ודאי נראה דגם ספיקו אסור ככל ספיקא דאורייתא. ואם נאמר שכך התנו חכמים שנלך בספיקותיהן להקל א"כ גם לשיטת הרמב"ם לא קשיא...

מא) ובאופן זה יתיישבו דברי הרמב"ן דנהי נמי שנצטוונו בסיני שלא לעבור על דברי חכמים ואזהרותיהן והוא דין דאורייתא אבל הדין הזה הוא תולדה מגוף האיסור דרבנן וכיון שהאיסור דרבנן מצד עצמו הוא קיל וראוי לילך בספיקו להקל. ממילא אין כאן איסור דאורייתא כלל. ואין שייך להקשות האיך נתייר ספיקא דאורייתא דזה אינו דאין כאן ספק דאורייתא כלל. דהאיסור דאורייתא אינו אלא היכא דאיכא איסורא דרבנן אבל בגוונא שהדרבנן מצד עצמו מותר אין צורך כלל להתיר את הדאורייתא ומשו"ה לא קשיא לי' להרמב"ן כל הקושיות שהקשה לדעת הרמב"ם...

מג) ולישב דעת הרמב"ם כתבו האחרונים דס"ל כסברא הנ"ל אשר לא ישרה בעיני הרמב"ן היינו שכך התנו חכמים שלעולם לא אסרו ולא דבריהן ולא את ספיקותיהן. ולפי"ז נראה דספיקא דרבנן מותר בתורת ודאי. וכעין שכתב הר"ן ספ"ק דקידושין לענין ספק ערלה עיין שם ולא בתורת ספק גרידא...

מד) ואיכא נ"מ טובא אי נימא דספיקא דרבנן לקולא בתורת ודאי או בתורת ספק כגון...וכן אם ספר בין השמשות למאן דס"ל ספירת העומר בזמה"ז לאו דאורייתא אי נימא דפטורא דספיקא דרבנן הוא רק בתורת ספק יצא בספירת בין השמשות דשמא היה חייב אז אבל אם ספק פטור בתורת ודאי א"כ בה"ש היה פטור ודאי ולא יצא כלל בספירת בין השמשות וצריך לספור בלילה בברכה.

מה) אמנם כ"ז הוא אם נאמר כסברא הנ"ל שכך התנו חכמים ודאן אסור ספיקו מותר אבל המבי"ט בקרית ספר [הובא בלח"מ הל' ממרים] כתב ליישב דעת הרמב"ם דלאו דלא תסור ליכא אלא בהמראה ולא בעובר על דבריהן לדעת שהוא עושה איסור דאז גם הרמב"ם מודה שאין בדבריהן איסור דאורייתא כשיטת הרמב"ן ולפי"ז אין הכרח לחדש לדעת הרמב"ם דספק דרבנן מותר בתורת ודאי כמו שאין הכרח לומר כן לשיטת הרמב"ן דהרמב"ם והרמב"ן לא פליגי אלא בעובר על דברי חכמים בדרך המראה אבל שלא בדרך המראה שניהן שוין דאין בזה איסור דאורייתא.